

A Krisztus szerint való papi hivatal.

(Papi beköszöntő beszéd.)¹⁾

És mondék: Ah, ah Uram Isten! ime nem tudok szólni, mert gyermek vagyok én! És monda az Ur nékem: Ne mond ezt: Gyermek vagyok én; hanem valamire küldlek téged, elmenj és valamiket parancsolok néked, megmondjad. Jeremiás I, 6, 7.

Midőn először állok itt e szószéken k. ai. mint e gyülekezetnek egyik pásztora az Urnak szolgálatában; midőn az első lépést teszem azon a pályán, melyre engemet a ti szabad tetszéseitek hívott: első szavam az aggodalomnak, a lelki harcznak nyilatkozata. — Összehasonlítottam magamat a feladattal, emberi kicsinységemet az isteni munka nagyságával, s nem találtam más feleletet ennél: **i m e n e m t u d o k s z ó l n i!** Ki vagyok én, hogy leplezetlen jelenjek meg annak arczatja előtt, kihez egykor legmeghittebb szolgája is csak eltakart szemekkel közeledhetett, mert tekintete ki nem állhatta az isteni dicsőség fényét? Ki vagyok én, hogy gyarló elmémmel leszálljak az isteni bölcsesség mélységes gazdagságába s gyenge nyelvennel hirdessem az ő akaratját? Ki vagyok én, hogy vizsgáljam az emberi szív csodás titkait, hogy ujjaimmal felfejtsem a rejtélyes szövetet, mely a jónak és rosznak szálaiból minden emberi kebel belsejében végéremehetetlenül van szövve? Ki vagyok én, hogy ellessem a Teremtő célját az ember alkotásában, hogy elkísérjem az embert az élet és kötelesség mezejére s hogy bátorítsam küzdelmeiben, vigasztaljam csalódásában, tápláljam reménységében s imádkozzam érte veszedelmében?

O! nagy feladat ez k. ai. s annak, ki az Isten igéjének hirdetéséhez fog, jól meg kell fontolnia, mit cselekszik! Még ha minden titkokat és minden bölcsességet tudna is, ugyanynyira, hogy a hegyeket elvinné helyekről, és ha eszének szárnyalása olyan volna is mint a hajnalé, mely egy szempillantás alatt világossággá változtatja a mindenség felett lebegő setétséget, és ha olyan szava volna is valamiképpen a tengernek: még akkor is számot kellene vetnie önmagával, még akkor is elmondhatná Izrael nagy törvényhozójával: **Kérlek, Uram, ne küldj engemet oda. Kérlek,**

1) Elmondott az unitáriusok kolozsvári templomában nov. 21, 1869.

Uram, küldjed azt, akit illik küldened. Hát még ha erőtelen vállaknak kell hordozni a terhet s ha az élet harczában kezdőnek kell megvonni ama lelki ijjat, melyhez oly sok erős csak tartózkodva nyult?

Sokat tusakodtam magamban k. ai. vajjon méltó vagyok-e arra a hivatalra, melyre a ti bizalmatok szólított? vajjon megadott-e nekem az erre szükséges ajándék? vajjon tehetségeim s kitartásom képesek lesznek-e lépést tartani e pálya iránt való előszeretettel s szívből jövő jó akarattal? Nem is léptem volna soha e szószékbe, ha nem lelkesített volna az a tudat, hogy a kit szolgálok, s a ki alkotta az embert és képességeit, a ki erőssé teszi az erőtlent, a ki ékesen szólóvá teszi az egyszerű nyelvet, a ki fogékonyokká teszi a sziveket — hogy az Isten mellettem lesz, támogatni fog és soha el nem hagy. Lelkiösmeretemben megkérdeztem az Urat s félelemmel kiálték fel előtte: ah, ah Uram Isten! imé nem tudok szólni, mert gyermek vagyok én! És monda az Úrném: Ne mondezt gyermek vagyok én! hanem valamire küldlek elmenj, és valamiket parancsolok néked, megmondjad!

Erős hittel állok annakokáért ez órában a seregek Urának színe előtt és segítségül hívom őt munkásságomban. Nektek pedig ai. köszönetet mondok a bizalomért, melylyel Isten után e fontos hivatalra szólítottak, s az ő áldását kérem mind reátok, mind magamra, gyenge szolgáljára az Ur Jézus Krisztusban!

És most, k. ai. legyen szabad nyiltan, szivem sugallata s elmém meggyőződése szerint szólanom, egyfelől új hivatalomról, másfelől az ígéről, melyet az Istennek bennetek és bennem egyaránt munkálkodó lelke ajkamra adott.

I.

Minden korban és minden országban voltak olyanok, kik különböző nevezetek alatt hirnökei voltak az istenségnek az emberek fiai között, s nyilatkozatot, alakot adtak a minden ember kebelébe beleoltott vallásos érzésnek. E vallásos érzésnek két iránya van; egyik az istenségre, másik az emberre vonatkozik. Egyik a világ urához vezet az embert, a másik megmutatja az embernek mint a világ urától függő teremtménynek kötelelességeit. A vallásos érzés e két iránya a különböző időben s körülmények között élt emberek értelmi fejlettsége, miveltiségi foka szerint, a gyakorlatban

nagyon különböző megtestesüléseket, formákat nyert. Így keletkeztek a régi és mostani idő különböző vallásai. E vallások között tehát csak annyiban van különbség a mennyiben az egyik eredetiebben, emberi hozzátételektől és mellékezőloktól tisztábban, nemesebben fejezi ki azt, a minék közös és örök kutfefe az emberi természet; a sziv, mely hódolatteljes szeretettel és hálával csüng a természetbèn nyilatkozó isteni erõn; a lelkiösmeret, mely az Istennek élő szava mibennünk s a mely megtanit e szóra: Kötelesség! A vallások egymástól csak formában, de nem lényegben különböznek.

Nem czéлом k. ai. ez igazságnak bővebb fejtegetésébe bocsátkozni ez alkalommal. Nem czéлом vizsgálni az okokat, melyek a vallásos érzést tévutra vezették, rettenetes kinövéseket szültek, s a vallás áldását átokká változtatták. Anynyi bizonyos, hogy az Isten mindig ugyanazon egy, változatlan és örök lény volt, akár mint képzelték legyen is õt az emberek magoknak; anynyi bizonyos, hogy a természeti valamint az erkölcsi világban is mindig csak egy volt az igazság, a való, bár mennyire különböztek is fölöle a különböző idők véleményei. Annak, a ki csodálkozik rajta, hogy Izist és Ozirist, Zeust és Brámát egyszerre emlitem a mi Urunk Jézus Krisztusnak atyjával, s imádásukat egy közös kútfõre viszem vissza, annak azt felelem, hogy nekünk, kik az Ur Jézus vezetése alatt megérkeztünk az egyetlen egy Isten hívésének szent hegyére s erõsen állunk ott az õ imádásában, minden veszedelem nélkül vissza lehet tekintenünk azokra, kik a hegy lábánál elterülő tévutakon járnak, vagy a felfelé vezető utnak csak egy részét hagyták még hátra. — Az emberiség nevelése, fejlesztése, felvilágosítása a gondviselés kezében van. Nem a mi dolgunk tudni az idõket és alkalmatosságokat, melyeket a Atya a maga hatalmába helyezettett. Hogy abból a tudományból, a melyet egy nap a más napnak mutat, egy biztos megállapodási pont származzék, a melyből mint maradandó alaptól kiindulva, az emberi szellem tovább meg tovább haladhasson, ahhoz századok kelleneek. De õ, a kinek életében ezer esztendő olyan mint egy nap, tudja a kezdetet és véget, látja az egész fejlődést s annak menetét böles céljai szerint igazgatja. S eljön az idõ, midõn a rész szerint való tudás és rész szerint való ismeret mindenekre nézve eltöröltetik, a midõn mindenek a teljes igazságnak ismeretére jutnak. A midõn az emberek milliói mindnyájan öszszetalálkoznak ama napsugaros magaslaton, hová mi az Urnak

kegyelméből eljutottunk, s a honnan tisztán fogják látni az örök szellemet, az ő szép világát és önnön magukat!

Azon osztályát az embereknek, a mely az isteni és vallásos igazságokat hirdette embertársainak, s a mely a vallásos érzést idomította és vezette, a papok képezték s képezik. A nép mindig szerette őket különös tisztelettel környezni, s az istenségnek, melyet szolgáltak, dicsfényéből az ők fejökre is juttatott egy egy sugárt. És tisztelet a tiszteletre méltóknak, kik magas hivatásukat belátták s csak annak éltek. A régi ős időkben, a költők ugy nevezett ezüst korában, tanácsadói, bölcsei, államférfiai, nevelői voltak a gyermeked népeknek s táplálták azoknak egyszerű vallásos érzelmeit. A tudásnak kizárólagos birtokosai voltak, kezökben tarták a fegyelem veszszejét s használták azt felebarátjaik javára. Ilyenek voltak a Homér papjai, a régi czelta népeknél a druidák s vándor-ősapáinknál a táltosok. De imé az isteni gondviselés testben és lélekben növeszté a gyermek emberiséget s az idők folytán kezdé azt önállóbbá tenni. A mi eddig jotékony korlát volt, kezdett elviselhetetlen bilincscsé válni. A mi a gyermeknek üdvös volt, kevésbé volt arra szüksége a felnőtt ifjunak s a férfinak. De az egyszer már gyakorolt hatalmat nem egy könnyen szokták az emberek kibocsátani kezeik közül! A papság kezdé észre venni befolyásának gyengülését, féltékenynyé vált, ésszanszándékos biztosításához, megerősítéséhez fogott annak, a mi eddig csakis a népek jó hiszemü egyszerűségében gyökerezett. Ekkor kezdett a papság, mint Istentől különösen beállított és megszentelt hatalom, a néptől külön válni, magát és érdekeit megerősítve, megkezdé a hosszu és engesztelhetlen harcztot minden vele ellenkező elemmel. Ekkor kezdi a papság a vallás aranyját, melyet az Isten bőkezűleg osztott ki minden embernek egyaránt, egyedül csak neki magának adatott kincs képpen tekinteni, magának tartván fenn az előjogot, hogy a forgalomban levő vallásos eszméknek értékét, érvényét és nagyságát, mint valamely pénzt, meghatározza. Igen! meghatározott formájú éremmé veretett a mindeneknek egyaránt kiosztott vallás terményaranya, s a különböző időkben forgalomban levő valláspénzeken ezentul mindig ott látjuk az illető egyház erősen kidomboruló bélyegét, azon fenyegető megszorítással, nehogy valaki más e pénzt utánozni merje, vagy annál jobbat akarjon csinálni. — Ime! k. ai. a régi, régi történet, mely, fájdalom, még most is ujnak marad!

A szellemi tuhyomóság mindig diadalmoskodik a kevésbé fej-

lett tömegeken. A papság megerősíté magát, kásztokat képezett, kezében tartá az összes emberi ügyek vezérszárait s bevehetetlennek képzelt erősségében daczolt az időkkel. S mi lett az eredmény? Nézzétek Indiát, Egyptomot és Chinát, az ős papi országokat, melyekben az embereknek, mint az állatok valamely fájának, nincs történetek, mert a halálos polyp rávetette magát a szellemre! Ez országok történetében hiában keresitek a haladás nyomait; csak ősidőkben megállított korlátok között való forgást fogtok találni. És forgott a föld, és teltek a századok és az emberiség legszen-
tebb érdekei, mint egy elvettett bolyongtak a pusztaságban, pártfogóra nem találva. Az emberi ész, ez isteni szikra — halvány bolygó-tüzzé aljasult, mely csak éjjel, kietlen magányban, mert megjeleni s ha volt is egy kis fénye, ez csak arra való volt, hogy annál szemebetünőbbé tegye a köröskörül elterülő vastag setétséget!

De ime! végre betölt a szenvedések pohara? Megegett az Urnak szive a maga szolgáján, az emberen, s elküldé a maga fiát erőben és hatalomban, hogy harczolna meg a setétség hatalmaival s törje le a bilincseket. És eljött a tökéletes ember és hirdeté a lelki szabadságot mindeneknek, kik a szolgálatnak igájában nyögtek. Megmutatta az embereknek, hogy az igaz vallás a tiszta sziv s az Istennek lélekben és igazságban való imádása. Istenéhez vezette az embert s megtanítá arra, hogy halgasson ama menynevei szóra, mely saját kebelében beszél. S az igazságnak egyszerű szavai előtt leomlott a nagy Babylon s porba hullottak a hamis tekintélyek, kik vakmerő ajkokkal hirdették, hogy csak ők képesek az embert összeköttetésbe hozni az Istennel, hogy ők egyedül birják az isteni tudományt, hogy az istenség csak általuk szól

De a Hydra még nem volt legyőzve! A szabadság zászlója magasan lobogott ugyan az összes következő nemzedékek számára, de a zászlótartó elbukott a küzdelemben, a zsidó főpapok cselszövényei a keresztfára juttaták. És elkezdődött a viszszahatás a lelki szabadság ellen, mely szakadatlan folyással korunkig terjed. A Krisztusnak egyszerű tudományát, az életnek vizét, csakhamar zavarossá tevé az emberi gonoszság és szenvedély; az Isten beszédének két-élű fegyveréből újra bilincset vertek. Ismét eljöttek a felkenetett sáfárok s általvetőt csináltak a kereszténységből; egyik fele, melyet magoknak tartottak volt, tele volt tönve világi hatalommal, fény-nyel, aranynyal, ezüsttel s az életnek minden kényelmeivel, míg a másik felébe beléhelyezték a menynevei igazságot és az idvességet, s osztogatták azt a népnek, a mikor és a menynyit nekik tetszett.

De a világosság erősebb volt a sötétségnél s támasztott az Isten koronként prófétákat az ő népének, kik Jézus szellemében gondolkoztak. Imé! a Krisztus helytartói e földön, kik szolgák szolgáinak nevezik magukat, már oda jutottak volt, hogy egy koronás fő leszállott a maga trónusából, száz meg száz mértföldet vándorolt csak azért, hogy télnek idején egy ingben, mezitláb és fedetlen fővel, fagytól és éhségtől gyötörtetve, két egész napot vezekljen a római pap palotájának büszke kapuinál, míg végre büneinek bocsánatát megnyerte s feloldoztatott a rádörgött egyházi átok alól. S oh bölcs gondviselése a jó Istennek! Mégis támadtak oly vas férfiak, kik szembe mertek szállani a világdöntő hatalommal! A szép Provence hazát és szerelmet zengő dalmokai a szabadság viharos zsoltárát is elzengették néha hurjaikban, s emberi méltóságuk érzetében megtagadták a lélek zsarnokainak a szolgálatot. Így támadott a waldiak felekezete s a megbántott egyház rájuk özönlé vakbuzgó zsoldosainak csordáit; a szép ország sivattaggá vált a tűz és fegyver alatt; halállhörgés és siralom úté fel tanyáját a kedv és öröm honában. Emlitsem-e egytelől Huszszot s a Reformátorokat, másfelől a Bertalan-éjjen lemészároltak véres testeit s az inquisitio ezer meg ezer áldozatát? . . . Oh! számtalan oly jelenetet lehetne felmutatni, melyeknek szemlélésével könnyek borítják el az emberbarát szemeit s melyeknek elbeszélésénél Klió szomoruan hajtja le fejét! És azok, kik az Istennek kertjét, e szép földet, szolgálatnak házává változtatták; a kik önző céljaik elérésére patakként ontották a vért s azt mondták, hogy ez az Isten dicsőségére történik; azok, kik biborban és aranyban öltözkedve álcáskodtak önkészített bálványaik előtt s megvendégelték a tiszta sziv egyszerű hitét; azok kik csepegték a völgyek és halmok zsirjától s hirdették az önmegtágadást; azok, kik vasveszszóvel uralkodtak e földön, s a földiekből kizáratott népet a menyenyekre utalák; azok, kiknek áldása is átokkal volt vegyítve, azok, kiknek kezében a kereszt is ödöklő fegyverré vált, mely milliók halálat okozta: azok elég vakmerők voltak magokat a názáretbeli Jézus követőinek és papjainak nevezni?!

De fordítsuk el tekintetünket e képről k. a. s ne ragadtassuk el magunkat a szenvedély által, midőn a multakat elgondoljuk! Áldjuk az Istent, hogy mi szabadabb, időben élünk; áldjuk azoknak emlékét, kik önfeláldozásukkal s bátorságukkal előkészítették számunkra a jelenkort és felvilágosultságát!

Nekünk, keresztény hallgatók, méltó dicsekedésünk az, hogy

a Krisztus tudományát a maga eredeti tisztaságában hiszszük és valljuk. Bajos volna az ő tanaiból bém bizonyítani, hogy a papság intézményét olyan értelemben kívánta felállítani, mint a milyen értelemben századokig gyakorlatban volt s van bizonyos körben. Ő nem beszélt arról, mint a társadalman kívül s némileg feljül álló osztályról; mint az Isten és az emberek kölcsönös érintkezésére elkerülhetetlenül megkívántató közegről, a melyen által kelljen szűrődnie minden isteni kegyelemnek és igazságnak, hogy hathatós lehessen az emberek fiai között; ő nem kívánta ez osztályt hatalmassá és fényessé tenni e földön, mert az ő országa nem e világból való volt. Az ő tudománya szerint kiki a maga papja, mert minden emberi kebel a szent léleknek temploma, melyben kiki megtalálhatja és imádkozhatja az atyát. Ő egész terjedelmében érvényre kívánta juttatni az istennek eme szavait: *Ti pedig léstek nekem papokból álló királyságom és szent népem.* ¹⁾ Az apostolokat úgy bocsátá el, mint a népeknek tanítóit, s lelkökre kötvén a szegénységet, egyszerűséget és alázatosságot, arra figyelmeztette őket, hogy mindenben az ő példáját kövessék, türebben, szenvedésben és nélkülözésben, mert *ugymond, a szolgál nem nagyobb az ő uránál.* A mi értelmünk szerint k. ai. a papok is csak szolgálai az Úr Jézusnak és nem az isteni kegyelem és igazság villanyvezetői, hogy így fejezzem ki magamat, kik csallhatatlanok a hit dolgában, sem nem a lelkeken uralkodó világi hatalmasságok, sem nem aranyba öltöztetett bábok, hanem szolgálak és tanítók a mi Urunk Jézus Krisztus szolgálatában a hivek vallásos érzésének emelésére s az Isten előtt kedves élet hirdetésére. Azért, a mi Angol hitrokonaink egyházi embereiket úgy is nevezik, szolgálak. Azért kedves ai. én sem állok úgy előttetek ez órában, mint valamit tudó a hit és igazság dolgaiban, mert a szent irás szerint *soha senki az égbe fel nem ment, hogy az igazságot lehozza, hanem ott van az a tiszteitekben, ott van az a tiszteitekben.* Nem kívánok semmiben igát vetni a ti meggyőződésekre és lelkiosmeretetekre, mert a Jézus minket szabadságra hívott. Nem kívánok szövétnekképpen járni ti előttetek, mert szövétnek bennetek és minden emberekben az isteni szikra, az istennek felvilágosító szent lelke.

Bocsássatok meg k. ai. nekem kezdőnek az Úr Jézus szolgálatában, hogy pályám elején tisztába akartam jöni a felől önmagam előtt,

1) Exod XIX. 6. eredeti szöveg szerint.

s hogy leplezetlenül mondtam el nézeteimet az igaz és hamis prófétákról, a Bál papjairól s a mi Urunk Jézus Krisztus hű szolgálójáról. Mert jobb lett volna nekem nem születnem, vagy hogy malomkövel a nyakamban tenger közepébe dobassam, semhogy tettesben járjak ti előttetek, semhogy a gondolat szabadságát elnyomjam s nyelvemen más szót hangoztassak, mint a hogy az Úr azt lelkeembe adja. Mi szabadok vagyunk az Úrban és szabadon beszélünk k. ai. A mi szabadságunk az Isten lelkének ajándéka mi bennünk, mert azt mondja Pál apostól: A z Ú r p e d i g a m a l é l e k : a h o l p e d i g a z Ú r n a k a m a l e l k e v a g y o n , o t t v a g y o n a s z a b a d s á g . ¹⁾

II.

Miután röviden előadtam nektek k. ai. nézeteimet a Krisztus szerint való papi hivatalról, legyen szabad néhány szót szólanom az ígéről, melyet szent vallásunk értelmében Isten segedelméből, ti köztetek hirdetni fogok.

Az emberi lélek egyik jellemző tulajdona, vele született előjoga a szabad vizsgálódás. Mihelyt meg van szorítva a szellem bár minemű hagyomány vagy tekintély által, melyen szabad ítéletét nem gyakorolhatja, melyen túl nem mehet, olyan mint a kaliczkába zárt madár, mely alkotásánál fogva szabadon csaponghatna égen és földön, míg így csak szűk korlátai között mozoghat. A szabad vizsgálódás elve napjainkban a legnagyobb terjedelemben alkalmazva van minden dologra, s ha egyéb örökséget nem is nyertünk volna a multból, mint ezt a léleknek természetes jogába való visszaállítását, már ez magában elég volna arra, hogy meggyőződünk felőle, miszerint mi az idők telességében élünk. Régen többnyire meg voltak elégedve az emberek azzal, a mit a tudomány vagy a közélet terén egyes bölcsek, vagy atyáskodó kormányok eléjük szabtak. De az élénk vágy, mely ma oly általános nyilatkozik az alkotmányos parlamentáris kormányforma iránt az oly országokban is, melyek ezzel eddig nem bírtak; az önálló irány, melyen, nem gondolva a multtal, egyes tudósok vizsgálódásaik terén haladnak; az általános érdekeltség és részvét, melyet minden mivelte ember tanúsít oly dolgok iránt, melyekkel ezelőtt csak nagyon nagyon keve-

1) 2 Korinth. III. 17.

sen törődtek: mindez azt bizonyítja, hogy az emberek ma már szeretik saját lábaikon járni, önálló véleményt alkotni mindenről, a mi érdekeik és figyelmeik körében csik. S nagy nyercemény ez, k. ai. általános emberi szempontból, mert így az ember rendeltetésének. a jobb után való törekvésnek, teljesen és minden időkre nyitva áll az út. Nem czéлом részletekben bizonyítani mekkora általánosságban van alkalmazva korunkban a mindenek megpróbálásának s a legjobb megtartásának elve, csak a vallást illetőleg szándékozom e törekvésnek nyomait felmutatni. Németország, Angolhon s Franciaország roppant vallási irodalma eléggé megmutatja mennyire csatlódnak azok, kik azt hiszik, hogy a mai nemzedékből a vallás iránt való érdeklődés kihalt. — Sőt ellenkezőleg, a vallás kutfeje, az ember belvilága, most tisztábban és bővebben forrik, mint valaha. Hogy is felejthetnék e földnek fiai legszentebb és legmaradandóbb érdekeiket? Hogy is vetkezhethetnek le valójoknak ama nemesebb részét, mely őket e világ véges és változó tüneményei közül a végtelenhez és maradandóhoz emeli? Hogy is felejthetnék el Istenőket, kinek jelenlétét a természet, az élet, minden nap tapasztalása ezer nyelven hirdeti. Igen! foglalkoznak az emberek, k. ai. a vallás dolgaival, nagyon is foglalkoznak. Csakhogy mi e tekintetben is az idők te-lyességében élünk. A fejsze már a fának gyökerére vettetett s kivágattatik minden fa, valamely jó gyümölcsöket nem terem. Ma már nem hajlandók az emberek a mult idők által megállapított formák és hitczikkelyek feltétlen elfogadására. A mit az atyák egykor erős hangon és őszinte hitben vallottak, a mi közöttök élő és éltető vallás volt, az idők folytán, eredeti vonásaiból kivetkezett, összszehullott és elsárgult mumiává vált, melyet tisztelettel szemlél ugyan a régiségbuvár valamely muzeumban, de melyet senkinek sem lehet kedve naponként a jelenkor élő és mozgó alakjai között látni, mintha az is közülök való volna. E kornak nincs szüksége bebalzsamozott vallásra; nekünk élő és éltető vallás kell. Miért is keresnök a fának elsárgult, az idők forgószele által régóta szétszort leveleit, elaszott, letördelt ágait, mikor ott áll még az eleven törzs, mely uj meg uj galyakat hajt, melyen uj meg uj virágok feslenek? Az emberek most a vallást is, mint minden egyebet, szabadon vizsgálják s eltekintve a formáktól és függelékektől, azt keresik benne a mi maradandó, lényeges és általános érvényű. S rendkívüli érdekekkel bír, ebben s más tekintetben is, jelen századunknak vizsgálva építő irányát a mult századnak vizsgálva romboló irányával összszehasonlítani. Akkor megjelent a szabadság angyala e földön s harsonájának hatalmas szavára összszemi-

lott az egész régi társadalom, romjai alá temetve a dolgok régi rendjét, jót s roszt egyaránt, s helyet csinálva a jelen század új teremtésének. S a szabadság anyala kezébe adta a 19-ik század emberének a szabad vizsgálódás fáklyáját, mely megvilágosítja a végtelen romokat, s azt mondá neki: „imé! romboltam, hogy te építhess. Válaszd ki magadnak mindebből a jót s csinálj magadnak belőle biztos, állandó alapokon nyugvó s kedves lakhelyet e földön!“ S a jelen század embere a vallás dolgaiban is megérté a maga alkotó hivatását, kiválasztá magának a düledékek közül a maradandó szegelekőveket s felépíti azokon a maga lelki templomát. De nem így a mult század! Lessük csak el Voltaire s Nagy Fridrich bizalmas társalgását a vallásos dolgokról a potzdammii kert árnyas sétányaiban, vagy figyeljünk a nagy történetíróknak, Gibbonnak s Humenak nyilatkozataira, s azonnal felfedezzük amaz irány kezdetét, mely a Robespierre főpapságában az ész istenségének kihirdetésében s a templomok bezáratásában végződött. Mert ama különben felvilágosodott emberek anynyira fel voltak háborítva az egyház lelketlen és megkövesült formáságai, a becsuszott visszaélések s ferde kinövések által, hogy nemes haragjokban ösztetvéstetették a zavaros patakat a tiszta forrással, a mulandó és elavult formát a maradandó és az emberi természet örök törvényeiben gyökerező lényeggel. Ki akarták vágni az egész fát a helyett, hogy csak az elkorcsosult ágakat metszették volna le. Azonban ha a jelenkor a buzát nem is tépi ki a konkolylyal együtt, — bizonyára a konkolyt nem kiméli, mert el kell vesznie annak a szabad vizsgálódás tüzeben. Az elveszett Paradicsom szerzője, Milton, a nagy ángol költő, egy helyet emlit az alvilágban, egy nagy ürt, melyet hiábavalóságok örvényének nevez, s mely arra a végre volt teremtve, hogy minden hiábavaló, csalódáson, tévedésen alapuló intézmény, babona, oktalanság, szemfényvesztés, előítélet, mihelyt e föld megszűnt hazája lenni, oda gyűjtessék össze. Milton már abban az időben barátsuhákat, ereklyéket, bünbocsátó leveleket s allókucziókat látott benne ide s tova hanyattatva a széltől. Hát még mi k. ai. mi menynyi mindent fogunk e földről a hiábavalóságok örvényébe vándorolni látni. Menynyi sok salak fog kiválni, a mint a szabad vizsgálódás tüze megpróbálja és kiválasztja a tiszta és igaz aranyat! Ne gondoljátok k. ai., hogy a vallásos türelmetlenség setét démonát akarom felidézni; ne gondoljátok, hogy a felekezeti elfogultság beszél belőlem! Távól legyen én tőlem minden ilyen gondolat! Lássátok és értelmezzétek ti magatok az időnek jeleit, beszéljétek ti maga-

tok más felekezetek értelmességeivel s meg fogtok győződni felőle, hogy a szabad vizsgálódás elve már is mekkora érvényre jutott, már is mekkora változást idézett elő az emberek gondolkozásában. Említsem-e az olasz egyház szabad irányu küzdelmeit, melyek oly sok klastrom eltöröltetését eredményezték, s melyek a felőlről, Rómából jövő reakciót erejének teljes megfeszítésére kényszerítik? Említsem-e a felszólítást, mely közelebből egyik tekintélyes hazai lapunk hasábjain katolikus részről jelent meg a coelibatus eltöröltetésére nézve? De nem szükséges szaporitanunk a példákat. Bátran elmondhatjuk, hogy Európa legtöbb országában az egész társadalom át van hatva a vallásos reform eszméjétől. Bátran mondhatjuk, hogy nagy változások előestvéjén állunk.

Nekünk, unitárius keresztényeknek, nincs mitől tartanunk k. ai. Mert e vallásnak dicső emlékezetű alapítói oly magot vetettek el, mely még csak most kezdi igazán megteremni a maga gyümölcsseit. Egyedül álló és bámulatra méltó jelenet az a történelemben, hogy egy embernek, Dávid Ferencznek, mély, prófétai lelke századokkal járjon a maga kora előtt s még bámulatosabb ujmutatása az a gondviselésnek, hogy ama kor fiai, kik szeretett kis hazánkban laktak, habár nem értették is meg egészen a nagy tanítót, buzgó kebellet fogadták be jövőre szóló szabad tanait. Az egyetlen egy Isten eszeméje ma már élő hitté, erős meggyőződéssé vált kelettől nyugatig s éjszaktól délig a felvilágosodottak keblében, s a fürkésző tudos csodálattal látja, hogy a régi kor vallásos rendszereiben is ez a végtelen és örök eszme képezé az alapot. Az ember Jézusról szóló tudomány ma már mély gyökereket vert százezerek szívében, kik a názárethi prófétában megtestesülve látják ama magas ideált, mely a tökéletes ember felől minden időben ott lebegett az emberek jobbainak lelki szemei előtt. A mi vallásunk, k. ai. az emberi sziv őseredetű vallása, a Jézus Krisztus vallása, a lelki szabadság, az emberi méltóság vallása!

Igaz, k. ai. hogy dicső emlékezetű őseink a körülményekhez való alkalmazkodás tekintetéből, nem egyképpen szoriták meg ama nagy alapigazságokat, melyeken sem hely, sem idő nem változtathat. De gondoljuk meg, hogy koruk és korunk között mekkora a különbség. Akkor ellenök volt a világ, most mellettünk van. Akkor a szabad Angliában egy Cranmer, egy Latimer, egy Ridley máglyán végzék életüket hitökért, míg ma embertársának átka sujtólná a vakmerőt, ki a lelkiismeret dolgában csak egyetlen hajszáját is merné bántani valakinek. A mi feladatunk k. ai. a járulékot a lényegtől elku-

lönözni, a mi feladatunk az unitárizmus szabad alapelveit teljesen érvényre emelni!

Ilyen értelemben fogom én is hirdetni, k. ai. ti köztetek szent vallásunknak tanait Ilyen értelemben nem szégyellem a Krisztusnak evangéliumát, mert az Istennek ereje az minden hívőknek idvességére. S most, mielőtt megválnék e szószejtől, arra kérem az én atyáimnak Istenét, adjon nekem erőt és kitartást hivatalomnak viselésében, adja nekem az ő szent lelkének ajándékát, hogy hiven hirdethessem az ő akaratját ti köztetek. Ti pedig k. ai. kérlek legyetek elnézők gyengeségem iránt, támogassatok a kezdet nehézségei között, s legyetek szives indulattal irántam a Jézus Krisztusban, hogy karöltve végezhessük az ő nagy munkáját.

És te állj Istennek szent hajléka! Emeld ég felé erős falaidat s büszke ivezeteidet s megújult lélekkel járjanak tebeléd azok, kik az ur szavában gyönyörködnek. Gyökerezzenek a te alapjaid nemcsak a földben, hanem a hívők sziveiben, s akkor mosolyogva fogsz eltekinteni a tova tűnő századok felett és soha porba omolni nem fogsz. Amen.

U z o n i G á b o r.